

Havet og menneskene

Intet er så rommelig som havet, intet så tålmodig. På sin brede rygg bærer det lik en godslig elefant de små puslinger som bebor jorden; og i sitt store kjølige dyp eier det plass for all verdens jammer. Det er ikke sant at havet er troløst; for det har aldri lovet noe: uten krav, uten forpliktelse, fritt, rent og uforfalsket banker det store hjerte – det siste sunne i den syke verden.
(Alexander Kielland 1880, Garman & Worse)

Hovedtemaet for Universitetsmuseets årbok 2016 er havet. Norge er en kystnasjon. Vår velstand er tuftet på fisk og sjømat, olje og gass, transport og handel - saltvann, bølger, vær og vind. Viktige deler av vår historie, kultur og identitet er knyttet til livet og virksomhetene her. De marine ressursene er grunnlaget for næringer, men vi ser at de marine miljøene nå også er utfordret. Vi lever i en tid der vi ser at menneskene er med å påvirke det som vi trodde var «uendelig og uforfalsket». Mer enn noen gang trenger vi kunnskap om våre marine miljø bygd på både erfaring og vitenskap slik at vi forvalter ressursene langsiktig til nytte for neste generasjoner.

Sommeren 2015 fant en turgåer på Kyrkjertangen i Bergen en hodeskalle etter et menneske som levde i eldre steinalder for ca. 8500-9000 år siden. Funnet, et av de eldste gjort i Norge, var etter en voksen mann som levde i en tid da menneskene på Vestlandet drev med jakt og fiske, flyttet fra sted til sted og bodde for det meste langs kysten. Vår steinaldervenn var en av pionerene som høstet av det havet og kysten kunne gi. Historisk har havet gitt grunnlaget for næringer, og var det som gjorde handel, transport og kontakt over grenser mulig. Det som førte til bosetninger, bygder og byer og som skapte vår kystkultur.

Livet for menneskene langs kysten var tøft, der vær og vind satte rammer for fiske og fangst som svingte mellom gode og dårlige år. Det faglige

miljøet som vokste fram omkring Bergens museum gav viktige bidrag til å forstå naturens prosesser basert på vitenskapens metoder. Gjennom å registre og samle inn organismer og gjenstander, bygge opp vitenskapelige samlinger har blant andre Universitetsmuseet lagt til rette for forskning og kunnskapsutvikling både i egne og andre fagmiljøer. Denne kunnskapen er ikke bare for historiens skyld, men er grunnlaget for ny forskning og framtidig forvaltning av marine miljø.

Look to Bergen

Med den internasjonale Fiskeriutstillingen i 1865 ble den nye staselige bygningen til Bergens Museum for første gang tatt i bruk. Utstillingen med sine store hvalskjelett markerte Bergens og museets tilknytning til fiskerinæringen. Vitenskapen skulle imidlertid ikke bare være nyttig, men også være opplysende for allmennheten. Dette var et internasjonalt utstillingsvindu, ikke bare for bergensere, men også for andre interessenter og aktører. Hvaloljen, datidens oljeressurs, var av stor økonomisk og strategisk betydning også for stormakter, noe du kan lese mer om i denne årboken.

Dagens marine fagmiljø i Bergen, særlig innenfor biologi og geologi, henter sin vitenskapelige arv fra museet. Dette gjelder særlig realfagsinstituttene ved Universitetet i Bergen, men også Havforskningsinstituttet og andre miljø som blant andre Bjerknnessenteret, Hjortsenteret og Uni Re-

search. Nordhavsekspedisjonen i 1876-78 med blant andre G.O. Sars og Daniel C. Danielssen var det første storprosjektet innen norsk havforskning. Etableringen av museets nye biologiske stasjon på Marineholmen og Norges fiskeriundersøkelser førte til nye miljøer, som la grunnlaget for dagens fiskeriforskning og -forvaltning. Fridtjof Nansen, Adolf Appellöf, Bjørn Helland-Hansen, Johan Hjort, Henrik Mohn og Einar Lea er alle sentrale navn i utviklingen innen biologien og oseanografien som gjorde Bergen til internasjonalt sentrum for havforskning. Geofysisk institutt med Wilhelm Bjerknes og Bergensskolen innen meteorologi var helt sentral i utviklingen av den moderne værvarslingen, og for det som nå gjøres innen klima- og miljøforskning blant annet på Bjerknessenteret. I dag er Bergen et nasjonalt tyngdepunkt innen marin og marinrelatert forskning. Derfor er også det marine en av de tre strategiske hovedsatsingene til Universitetet i Bergen for 2016 – 2020, HAV, LIV, SAMFUNN.

Kombinasjonen av teknologi, vitenskap og entreprenørskap var resepten for moderniseringen av norsk fiskeri og havbruk, som la grunnlaget for vår olje- og gassvirksomhet og som nå åpner nye muligheter ikke minst gjennom bioprospektering, geobiologi og utnyttning av nye marine ressurser.

Selv om havet virker stort og uendelig, opplever vi stadig sterkere menneskets påvirkning på marine økosystem. Havet har i lang tid vært en søppelplass fra fjern og nær. Økt press på fiskebestandene, endringer i temperatur og havklima i tillegg til en næringsaktivitet som går stadig lenger nord og ned på store dyp truer organismer og sårbare økosystem. Det betyr at vi trenger fagmiljø og forskning som bidrar til nye muligheter og ikke minst til å kartlegge og forstå enda bedre økosystem, marint liv og prosesser. Samtidig samler vi inn og dokumenterer artsrikdommen og endringene i disse marine økosystemene mer enn noen gang.

Årboken 2016 inviterer deg inn i denne verden med et utvalg av ulike artikler. I årets utgave får du belyst temaet ut ifra ulike ståsted, flerfaglig og tverrvitenskapelig, sett fra både et kultur- og naturperspektiv.

Universitetsmuseet spenner over et vidt fagfelt innen samling, forskning og formidling. Det er derfor viktig at årboken gir plass til noe av dette. Derfor presenterer vi i årbokens siste del også en del andre artikler om andre tema. Her kan du lese om Hamsuns venner i Bergen, om hageanlegg på Haukeland gård, om eksperimentell arkeologi og om museets utstillingsarbeid. Ikke minst gjelder dette *Utstillingsprosjektet* – om de framtidige utstillingene som kommer i det rehabiliterte Naturhistoriske museum.

Takk

Temareaksjonen for årets utgave har bestått av Nils Anfinset, Øyvind Fiksen, Morten Ramstad, Endre Willassen og Jo Høyer. Redaksjonen har stått for utvalget og bidratt til å få fram ulike perspektiv på hovedtemaet. Flere har selv vært viktige bidragsyttere til enkeltartikler. Årets artikkelforfattere har vært både ansatte ved Universitetsmuseet og kollegaer fra andre fagmiljøer både ved og utenfor UiB. Vi takker temareaksjonen, forfatterne både eksterne og museets egne ansatte, for bidrag og innspill til årets utgave. En spesiell takk til Vedis Bjørndal for oversettelse og korrektur og Sturla Bang for grafisk formgivning.

Vi håper at du også har glede av å lese årets utgave, en publikasjon du kan kjøpe i museumsbutikken, men også laste ned enkeltartikler på Universitetsmuseets nettsider www.uib.no/universitetsmuseet.

Jo Høyer, redaktør